

RAK V SLOVENIJI

Vera Pompe Kirn

Rak je skupno ime za nekaj sto malignih bolezni, ki so po svetu, pa tudi v Sloveniji, različno pogoste. Bolnikov z njimi je povsod iz leta v leto vedno več, pa tudi med vzroki smrti so v razvitem svetu in v Sloveniji na drugem mestu, takoj za boleznimi srca in ožilja.

Podatke o raku v naši državi že več desetletij zbira in analizira Register raka za Slovenijo pri Onkološkem inštitutu v Ljubljani. Leta 1996 je v Sloveniji zbolelo za rakom 7412 ljudi, 3676 moških in 3736 žensk. Naša država sodi med dežele s srednje visokima zboleznostjo in umrljivostjo za rakom. Po podatkih Registra je mogoče napovedati, da bosta eden od treh moških in ena od štirih žensk, rojenih v Sloveniji leta 1996, do svojega 75. leta zbolela za rakom. Ker pa do 50. leta zbolijo več žensk kot moških, bo do te starosti zbolel za rakom le eden od 32 moških in ena od 21 žensk.

Rak lahko prizadene razne organe, nekatere pogosteje, druge redkeje. V tabeli 1 prikazujemo za najpogostejše rake število novih primerov (incidenco) in število smrti v letu 1996, 5-letno preživetje bolnikov, zbolelih v letih 1988 – 1992, in število vseh še živečih, ki so bili kdaj koli do konca tega leta zdravljeni zaradi raka (prevalenco).

Število vseh zbolelih za rakom še vedno narašča, vendar to ne velja za vse rakave bolezni enako. Pri obeh spolih narašča incidenca malignega melanoma kože in drugih kožnih rakov, raka ledvic, debelega črevesa in danke ter rakov ustne votline in žrela ter ne-Hodgkinovih limfomov; pri ženskah incidenca raka dojke in pljučnega raka, pri moških pa raka mehurja in mod. Pri večini drugih rakov je porast zmeren, le pri želodčnem raku in raku žolčnika dolgoletni podatki kažejo zmanjševanje zboleznosti, podatki zadnjih desetih let pa njeno ustaljenost. Zboleznost za rakom materničnega vratu se je manjšala do leta 1979; od takrat do leta 1994 je bila bolj ali manj ustaljena, v letu 1995 in 1996 pa smo znova registrirali po 211 novih primerov (20,6/100.000 oz. 20,7/100.000 žensk). Incidenca na 100.000 žensk je bila skoraj tolikšna kot leta 1974 (22,2/100.000 žensk). Število novih primerov se je povečalo v starosti 30-54 let, žal ne na račun večjega števila bolezni, odkritih v zgodnjem stadiju.

Med rake, za katerimi zboleva iz leta v leto več bolnikov, sodijo zaenkrat še vedno tisti, katerih nastanek je močno povezan s kajenjem (pljučni rak, rak grla, rak mehurja in ledvic), še prav posebno pa tisti, ki so odkriti pri kadilcih, ki hkrati pijejo preveč alkoholnih pijač (raki jezika, ustne votline, žrela, grla, požiralnika, pa tudi trebušne slinavke in jeter). Posebej zaskrbljuje porast pijskih rakov v srednjih letih starosti, ki je bolj strm kot pri starejših. Opozarja na velik delež kadilcev in alkoholikov med mladimi v Sloveniji.

Zaradi vedno večjega števila moških, ki kajenje po 40. letu starosti opuščajo, pa so izračunani obeti do leta 2009 glede zbolevanja za pljučnim rakom pri starejših moških ugodni. Število vseh novo zbolelih bo verjetno počasi upadalo na račun manjšega zbolevanja starejših, zbolevnost med mladimi moškimi, strastnimi kadilci, pa še vedno ne upada.

Zbolevanje za rakom je po posameznih upravnih enotah Slovenije različno, nekaj zaradi različne starostne strukture, nekaj pa zaradi različne družbeno-gospodarske razvitosti in s tem različnih življenjskih navad. Register je leta 1992 izdal knjigo *Zemljevidi raka v Sloveniji v letih 1978-1987*, zemljevidi za novejšo obdobje 1987-1996 so bili objavljeni v poročilu za leto 1997. V novejšem obdobju, 1988-1996, se je obremenjenost področij z rakom nekoliko spremenila; ponekod je nekaterih rakov več, drugih manj kot prej. Stalnost večje obremenjenosti posameznih območij, npr. Kočevja s pljučnim rakom, Ljubljane z rakom dojke, obalnega področja z rakom materničnega vratu, pa je v opozorilo in pomoč pri načrtovanju smiselne primarne ali sekundarne preventive.

Ker je v Sloveniji pričakovana življenjska doba krajša kot, na primer, v Italiji in Avstriji, pri nas problem raka še ni tako velik, kot je v teh sosednjih državah. Za Slovenijo je še značilna dokaj visoka zbolevnost za želodčnim rakom in raki ustne votline in žrela, medtem ko je pri bolj razvitih sosedah več raka dojke in raka debelega črevesa.

S staranjem prebivalcev Slovenije, z večanjem pričakovane življenjske dobe in s pomikom številno najmočnejše generacije, rojenih okoli leta 1950, v starejše starostne skupine lahko v naslednjih dvajsetih letih pričakujemo večji letni porast števila novih bolnikov. Pri raku z ustaljeno incidenčno stopnjo, želodčnem raku, se bo tako število primerov do leta 2000 nekoliko zmanjšalo, potem pa se bo ponovno nekoliko povečalo.

Register raka za Slovenijo je leta 1995 izdal knjigo *Preživetje bolnikov z rakom 1963-1990* (knjiga je še na voljo). Objavljeni in še neobjavljeni podatki o 5-letnem preživetju bolnikov, zbolelih v obdobju 1963-1992, kažejo, da se preživetje povečuje. Predvsem je spodbudno, da se izboljšuje preživetja mladih bolnikov: od tistih, ki so zboleli v letih 1988-1992 za rakom mod, jih je 90 % preživelo pet let, od bolnikov s Hodgkinovo boleznijo pa 83 %. Žal pa sodijo prav "kadijski in pivski" raki med tiste, pri katerih se kljub prizadevanju zdravnikov po vsem svetu preživetje le počasi izboljšuje, in to predvsem zaradi pozne diagnoze. Pri pljučnem raku, najpogostnejšem raku kadilcev, je preživelo pet let le 8 % vseh bolnikov. Od tistih, ki so jim to bolezen našli še omejeno in so bili operirani, pa jih je 5 let preživelo 49%.

Ob večanju incidence in večanju preživetja bolnikov z rakom je tudi število vseh bolnikov z rakom iz leta v leto večje. Konec leta 1996 jih je bilo v Sloveniji več kot 40000. Mnogi med njimi žive in delajo že več kot deset let po tem, ko so jim v zdravstveno kartoteko zapisali diagnozo rak. Pri teh bolnikih je treba opozoriti še na možnost nastanka novih, drugih primarnih rakov. Nastanejo lahko zaradi zdravljenja prvega raka s citostatiki in/ali obsevanjem, zaradi preteklih

življenjskih navad (kajenje, pretirano pitje alkoholnih pijač) ali večje nagnjenosti k zbolevanju za rakom. Leta 1996 je bilo med novoregistriranimi rakavimi boleznimi že 8 % takih, ki so se pojavile kot druga rakava bolezen pri istem bolniku. Verjetnost drugih primarnih rakov je pri nekaterih bolnikih še prav posebej povečana; pri bolnikih z raki ustne votline in žrela, na primer, je nov primarni rak 3,5-krat pogostejši.

Tabela 1. Število novih primerov bolezni, število umrlih, preživetje in prevalenca bolnikov s šestimi najpogostejšimi raki leta 1996 v Sloveniji.

spol lokacija	novi bolniki		umrli		preživetje*		prevalenca
	moški	ženske	moški	ženske	moški	ženske	skupaj
pljuča	788	170	745	163	8%	9%	1344
dojka	5	840	6	355	56%	62%	6518
želodec	284	195	218	167	13%	18%	1413
koža	354	349	2	5	73%	75%	4592
deb. črevo	258	240	163	157	27%	32%	919
danka	218	181	152	125	27%	28%	899

* opazovano preživetje, bolniki predvsem s kožnim rakom niso umirali le za rakom

Priporočena literatura o epidemioloških značilnostih posameznih moških rakov:

Pompe Kirn V: Epidemiološke značilnosti raka mod v Sloveniji. Skela Savič B, Velepič M, Bobnar A (ured): Rak mod. 24.strokovni seminar iz onkologije in onkološke zdravstvene nege za medicinske sestre, Ljubljana 1999. Ljubljana, sekcija medicinskih sester v onkologiji pri Zbornici zdravstvene nega Slovenije 1999, 5-6.

Pompe Kirn V: Epidemiološke značilnosti raka širokega črevesa in danke v Sloveniji. Repše S (ured): Kirurgija širokega črevesa in danke. Zbornik simpozija, Ljubljana 1996. Ljubljana, Kirurška klinika 1996, 79-85.

Pompe Kirn V: Epidemiološke značilnosti raka prostate v Sloveniji. Marolt F, Budihna M, Lindtner J, Škrk J, Štabuc B, Zakotnik B, Žgajnar J (ured): Rak prostate. Parapareza onkološkega bolnika. 12.onkološki vikend, Laško 1997. Zbornik. Ljubljana, Kancerološka sekcija Slovenskega zdravniškega društva; Zveza slovenskih društev za boj proti raku 1997, 25-33.

Pompe Kirn V, Škrlec F: Epidemiološke značilnosti pljučnega raka v Sloveniji. Lindtner J, Štabuc B, Žgajnar J, Zakotnik B, Škrk J, Marolt F, Budihna M (ured): Pljučni rak. Rak ščitnice. 14.onkološki vikend, Laško 1998. Zbornik. Ljubljana, Kancerološko združenje Slovenskega zdravniškega društva; Zveza slovenskih društev za boj proti raku, 7-16.

Pompe Kirn V, Japelj B, Primic Žakelj M: Rak v Sloveniji - kaj nas čaka v naslednjem desetletju?; Onkologija 2:2,34-36, 1998.